

Laste keskkonnaalased õigused

Marilin Palts

Triin Jäädmaa

Sissejuhatus

- ▶ Enrich projekti tutvustus
- ▶ Koolituse ülesehitus:
 - ▶ ühine mõtisklus
 - ▶ ülevaade laste keskkonnaalastest õigustest
 - ▶ räägime juhtumitest
 - ▶ arutame ühiselt tekkinud mõtete üle

Mõtiskluseks

- ▶ Tutvustage end ja andke teada, kas ja kuidas olete kokku puutunud laste õigustega?
- ▶ Mis teile seostub laste keskkonnaõigustega?

Laste keskkonnaalased õigused

Foto: Madis Hindre, Priit Mürk/ERR

Kliimakriis ja selle mõju lastele ja tulevastele põlvedele

- ▶ Noored kannatavad Maa kliima jätkuva destabiliseerumise tõttu ebaproportsionaalselt (UNICEF 2021)
- ▶ Noored on täiskasvanutest haavatavamad kliimamuutuste füüsiliste tagajärgede suhtes, aga ka nende kriiside sotsiaalsete mõjude suhtes
- ▶ Kliimaärevus
- ▶ Lapsed jäävad kõrvale vastutusmehhanismidest / otsustusprotsessidest
- ▶ Mõju noortele on tõsisem ja pikaajalisem võrreldes sellega, mida kogevad täiskasvanud poliitikud ja otsustajad

Teema olulisus

- ▶ Hetkeseis:
 - ▶ puudulik teave laste õigustest üleüldiselt
 - ▶ puudulik kaasamine
 - ▶ lastesõbraliku info puudumine
- ▶ Laste eriline positsioon - lapsed saavad nõuda tulevaste põlvkondade õiguste kaitset ilma, et peaksid argumenteerima veel sündimata inimeste õiguste eest.
- ▶ Laste õiguste kaudu saab tuua esile moraalsed ja eetilised kohustused tulevaste põlvkondade huvide kaitseks, edendades seeläbi õiglasemat ja võrdsemat keskkonnaõigust.
- ▶ Diskrimineerimisvastased ja võrdõiguslikkuse põhimõtted võivad pakkuda tugeva õigusliku aluse valitsuste ja ettevõtete sundimiseks karmimateks meetmeteks kliimamuutuste vastu.
- ▶ *“In the context of ongoing existential crisis, climate litigation can serve a powerful function as a relational **healing space** in which adults communicate to children that they care enough to take action regardless of the outcome in an individual case.”*

Laste keskkonnaalaste õiguste areng

- ▶ 1989 - ÜRO lapse õiguste konventsioon
- ▶ 1992 - Rio de Janeiro keskkonnakonverents (UNCED): rõhutati jätkusuutliku arengu tähtsust tulevastele põlvetele; noorte hääl sai rohkem tähelepanu.
- ▶ Greta Thunberg ja Fridays for Future (2018)
- ▶ Lapsed hakkavad pöörduma kohtute poole - näiteks kliimakaebused riikide vastu, väites, et valitsused rikuvad laste õigusi; sh pöördumine ÜRO poole
- ▶ 2021 - ÜRO lapse õiguste komitee seisukoht: riikidel on kohustus kaitsta lapsi keskkonnakahjude, sealhulgas kliimamuutuse eest
- ▶ 2023 - ÜRO lapse õiguste üldkommentaari nr 26

ÜRO lapse õiguste komitee seisukoht (2021)

- Taust: Noorte kliimakaebus ÜRO-le
- Komitee ei võtnud kaebust menetlusse tehnilistel põhjustel, kuid tegi olulise sisulise avalduse laste keskkonnaalaste õiguste kohta
- Komitee seisukoht:
 - Laste õigused on tihedalt seotud keskkonnaga
 - Kliimamuutus on reaalne oht laste tervisele, ellujäämisele ja arengule
 - Riikidel on kohustus ennetada ja vähendada keskkonnakahju, mis ohustab laste õigusi - nii oma riigis kui ka piiriüleselt-
- Keskkonna kaitsmine ei ole vaid poliitiline valik, vaid ka juriidiline kohustus laste ees!

ÜRO üldkommentaar nr 26 (2023)

- ▶ Lapse õiguste konventsioonist tuleneb iga lapse õigus puhtale ja tervislikule keskkonnale.
- ▶ Kliimameetmeid kavandades peaksid riigid selgelt keskenduma laste huvide kaitsele.
- ▶ Riikidel tuleb rakendada kõiki vajalikke meetmeid, et ettevõtted vähendaksid oma kasvuhoonegaaside heidet võimalikult kiiresti.
- ▶ Lapsi tuleb kaasata sisukalt keskkonnaotsuste tegemisse, mis võivad neid mõjutada, ning tagama tõhusa ligipääsu õiguskaitsele
- ▶ Kõik keskkonnavalased õigusaktid, poliitikad, projektid, eelarved, sh need mis juba jõus, vajavad igakülgset mõjuanalüüsi laste õiguste aspektist.

ÜRO Lapse õiguste komitee soovitused Eestile lapse õiguste konventsiooni täitmiseks (2024)

- ▶ Komitee soovib, et Eesti lõimiks lapse õigustel põhineva lähenemisviisi oma keskkonnakaitse ja kliimamuutustega seotud õigusaktidesse ning poliitikasse ja kaasaks lapsi ning noorte keskkonnanõukogu Eesti kliimaseaduse aruteludesse.
- ▶ Eestil tuleks tagada, et kliimamuutustega tegelemise ja katastroofiohu juhtimise poliitika ning programmide väljatöötamisel võetakse arvesse laste erilist haavatavat olukorda, vajadusi ja seisukohti.
- ▶ Samuti on ettepanekus eraldi soovitus, et Eesti võtaks vajalikke meetmeid, millega tagada, et Euroopa Liidu riigiti kindlaksmääratud panused ning sellega seotud riiklik energia- ja kliimakava (2021-2030) oleksid rakendamisel osaluspõhised ning lähtuksid lapse õigustest.

Kohalduvad regulatsioonid

- ▶ ÜRO lapse õiguste konventsioon
- ▶ Euroopa Inimõiguste Konventsioon
- ▶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta
- ▶ Eesti Vabariigi põhiseadus
- ▶ Lastekaitseseadus
- ▶ Perekonnaseadus

Inimõigused, sh laste keskkonnaalased õigused

- ▶ Lapse õiguste konventsioon:
 - ▶ Artikkel 6 - Õigus elule ja arengule
 - ▶ Artikkel 24 - Õigus kõrgeimale võimalikule tervisetasemele
 - ▶ Artikkel 27 - Õigus piisavale elatustasemele
- ▶ EIÕK:
 - ▶ Artikkel 2 - Õigus elule
 - ▶ Artikkel 8 - Õigus era- ja perekonnaelu austamisele
 - ▶ Artikkel 14 - Diskrimineerimiskeeld
- ▶ Õigus puhtale keskkonnale
 - ▶ KeÜS § 23
 - ▶ lapse õiguste konventsioon; inimõigus?

Tulevaste põlvkondade õigused

- ▶ Pole õiguslikult siduv ega täpselt määratletud mõiste
- ▶ Klassikalises õiguses on õigussubjektiks olemasolev inimene või organisatsioon
- ▶ Kuigi nad pole veel sündinud, mõjutavad praegused otsused tugevalt nende elu ja heaolu. Seetõttu tuleks nende õigusi vähemalt kaudselt kaitsta.
- ▶ "Esindatud tulevased põlvkonnad" - nt ombudsmanid või institutsioonid, kes seisavad nende huvide eest
- ▶ Rahvusvaheline õigus - jätkusuutlik areng / säästev areng
- ▶ Põhiseadus:
 - ▶ Preambul: „Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on /.../ pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus /.../.“
 - ▶ Seotud ka PS §-ga 5

Põlvkondadevaheline õiglus kohtupraktikas

- ▶ Urgenda (Hollandi kõrgeim kohus, 2019)
- ▶ Neubauer (Saksamaa Konstitutsioonikohus, 2021)
 - ▶ Tulevastele põlvkondadele ei tohi jätta ebaproportsionaalselt suurt kliimakaitsekoormust
- ▶ Õlitehase ehitusloa vaidlus (RKHKo 3-20-771, 2023)
 - ▶ "Küll aga tuleb olulise kliimamõjuga arenduste lubamisel jälgida, et kavandatav tegevus oleks põhjendatud ülekaaluka huviga ega tooks kaasa vajadust ülemäära piirata kliimamuutuste ohjeldamiseks isikute vabadusi või avalikku huvi tulevikus." (RKHKo 3-20-771, p 17)
- ▶ KlimaSeniorinnen (EIK 09.04.2024) - oluline võit kõigile põlvkondadele!
 - ▶ „ebaproportsionaalselt süükoormat ei tohi panna tulevaste põlvkondade õlule“, mistõttu tuleb meetmeid rakendada „õigeaegselt ning asjakohasel ja järjepideval viisil“
 - ▶ ühenduse kaebeõiguse tunnustamine on põhjendatud mh „kliimamuutuste kui inimkonna ühise mure eripäraga ja vajadusega edendada põlvkondadevahelist koormuse jagamist selles kontekstis“ (KlimaSeniorinnen, p-d 498-499).

Põlvkondadevahelise õigluse ja EIÕK art 8 seos süsinikueelarvega

Süsinikueelarve - kogu lubatud süsinikdioksiidi (CO₂) kogus, mida maailm saab õhku paisata, et hoida globaalne soojenemine kindla taseme (nt 1,5 °C või 2 °C) piires.

ELK *KlimaSeniorinnen*'i otsusest järeldeb, et riik ei saa täita oma inimõiguste kaitse kohustusi ilma teaduspõhist süsinikueelarvet või muud sama eesmärki täitvat meetodit süsinikuheite kvantifitseerimiseks arvesse võtmata.

- St et riigil tuleb võtta arvesse teaduspõhist globaalset süsinikueelarvet ning kehtestada selle põhjal riiklik süsinikueelarve, mis lähtub riigi võimekusest ja on maksimaalselt kooskõlas riigi õiglase osaga globaalsest süsinikueelarvest.

Menetluslikud õigused

- ▶ Juurdepääs keskkonnainfole
- ▶ Kaasarääkimise õigus
- ▶ Ombudsman
- ▶ Kohtusse pöördumise õigus

Juhtumid

- ▶ MTÜ Loodusvõlu v. Keskkonnaamet (2024 - ...)
- ▶ Held v. State of Montana (2020 - 2024)
- ▶ Duarte Agostinho v. Portugal (2020 - 2024)
- ▶ Navahine F. v. Hawai'i Department of Transportation (2022 - 2024)

Lingid

- ▶ Pihel Sarve kommentaarid Eesti Vabariigi põhiseadusele
 - ▶ [§ 5. \[Loodusvarade säästlik kasutamine\] | Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid](#)
 - ▶ [§ 53. \[Kohustus säästa elu- ja looduskeskkonda\] | Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid](#)

Tänan!